

Teema: Kommunikatsiooni jõud – infotehnoloogia

Osa 3: Tehnoloogia kui manipuleerimise ja kontrolli vahend

Meie aeg on meediast sedavõrd küllastunud, et ajuti mõjub juba ainuüksi meid ründava teabe mass rusuvalt. Uudisvood, blogipostitused ja pidev „apdeitimine” – andmete ja tarkvara värskendamine – annavad kokku lõputu jutuvada, milles tuhanded hääled ja arvamused püüavad üksteise võidu su tähelepanu koida. Keda peaksime kuulama? Keda peaksime uskuma? Kas neid saab usaldada? Mis kavatsused neil on? Neile erakordselt olulistele küsimustele tuleb meil vastuseid otsida praegusel kiiresti muutuv infoajastul, kus keerukas teave surutakse sageli kokku väikestesse juppidesse. Praeguste ja tulevaste põlvete jaoks on ülimalt tähtis arendada oskust mõista, mida meile öeldakse ja kes on ütleva.

Märkus: See õppetükk sisaldab linke YouTube'ile jt veebisaitidele. Väljaspoolsete veebisaitide sisu võib muutuda ja selle sobivust õpilastele tuleb kontrollida.

Käesoleva osa õpitulemused

Õpilased õpivad

- hindama meedia kaudu edastatava teabe mõju ühiskonnale
- kindlaks tegema, kas neile antav teave on erapooletu või erapoolik
- aru saama, et propaganda võib viia mõrvade ja genotsiidini

Õppematerjalid

Õppematerjal 7 Infotehnoloogia vahendite tahvel

Õppematerjal 8 Propagandapildid

Õppematerjal 9 Juraj Meliši fototeos „Autoportree Mõttega”

Õppematerjal 10 Tsensuur

Klassitöö 1: Sõnumi edastamine

Allikas: © Shutterstock

EUROOPA AJALOO MAJA

Internet, sotsiaalmeedia, televisioon, raadio, ajalehed, plakatid ja reklaamid on kommunikatsioonivahendid, mida kasutatakse sõnumite ja arvamuste levitamiseks. Kõik need teabeallikad toimivad erinevalt ja neid on võimalik suunata väga erinevatele sihtrühmadele. Igal kommunikatsioonivahendil on oma tugevad ja nõrgad küljed. Laske õpilastel mõelda meediasõnumi edastamise eri mooduste üle. Selleks jagage nad kuude rühma ja jagage neile välja õppematerjal 7. Määrake igale rühmale üks tahvlil näidatud meediavahenditest. Rühma ülesanne on välja mõelda sõnum või sündmus, mida määratud vahendi abil propageerida. Ärgitage õpilasi mõtlema, kellele nad oma mõtet n-ö müüa tahavad, teisisõnu – kes on nende sõnumi sihtrühm? Laske rühmadel leida ka neile määratud vahendi tugevad ja nõrgad küljed, kui eesmärgiks on saata sõnum üldsusele. Seejärel laske rühmadel üksteise valikud vastastikku ära kuulata ja hinnata, kui hästi üks või teine on osanud oma mõtet või sõnumit edasi anda.

Rühmatöö 1: Avaliku arvamusega manipuleerimine

„Mõjus vahend inimese, tema ideoloogia, tema elulaadi ja tema majandustegevuse ümberkujundamisel“. Need sõnad, mis võiksid käia mitmesuguste tänapäevaste kommunikatsioonivormide kohta, ütles tegelikult välja Nõukogude Liidu kommunistlik partei 1931. aastal, pidades toona silmas masstiraažis propagandaplakatite suurt mõju avalikule arvamusele. Samas vaimus rõhutas raadio, kinofilmi ja kunsti tähtsust inimeste tähelepanu köitmise vahendina Natsi-Saksamaa propagandaminister Joseph Goebbels, kelle arvates seisnes igasuguse propaganda olemus selles, et „panna inimesi mingit ideed toetama – sedavõrd sügavalt, sedavõrd elavalt, et nad lõpuks on täielikult selle lummuses ega suuda sellest enam lahti saada“.

Propaganda mõju uurimiseks jagage klass enam-vähem võrdsetesse rühmadesse ja andke neile kätte õppematerjal 8. Neid pilte kasutati Euroopas eri aegadel inimhulkade manipuleerimiseks – inimesi püüti panna uskuma neisse piltidesse kätketud sõnumit. Paluge õpilastel arutada järgmisi küsimusi:

- Mis on iga pildi põhisõnum?
- Milliseid visuaalseid võtteid on kasutatud, et pildi sõnum selgelt vaatajani jõuaks?
- Milliseid sõnu on kasutatud, et inimeste tähelepanu köita ja tundeid äratada?

Jätkuharjutusena vaadake videoklippi Natsi-Saksamaa 1940. aastal valminud juudivastasest propagandafilmi „Igavene juut“. Selle dokumentaalfilmi sildi all tehtud filmi tegelik ja tahtlik eesmärk oli juute Saksa kodanike silmis alandada ja ebainimlikuna näidata. Natsid mõistsid, et film on niisuguse vihaõhutava propaganda tegemiseks parim vahend.

https://www.youtube.com/watch?t=57&v=QnirFkCuY_s

- Kuidas õpilased sellele filmile reageerivad?
- Arutage õpilastega seda, kuidas natsid kasutasid kaadreid rottidest, kõrvutades juute rottidega. Kas õpilased mõistavad, kuidas selline kõrvutamine juutide ebainimlikustamise võttena mõjus?
- Kas õpilastele on teada, et kusagil, näiteks nende oma kodumaal, oleks tänapäeval mõnda inimrühma loomadega võrreldud? Millised on selliste ebainimlikustamiskatsete tagajärjed?

Klassitöö 2: Arvamuse mõjutamine raadio ja televisiooni kaudu

<https://www.youtube.com/watch?v=DIRCispGota&spfreload=10>

Allikas: *CriticalPast.com*

1950. aastal, kui külm sõda oli haripunktis, alustas Lääne-Saksamaal tööd USA raadiojaam Radio Free Europe (Raadio Vaba Euroopa), mille saated olid suunatud kommunistliku võimu all olevatesse Ida-Euroopa maadesse. USA Luure Keskagentuuri (CIA) rahastatud raadiojaama ülesanne oli kommunismi õõnestamine. Raadio Vaba Euroopa töi lääne poliitika-, majandus- ja kultuuriuudised regulaarselt Ida-Euroopa riikide rahvasteni, kelle jaoks see oli ainuke kanal, mille kaudu niisugune teave oli kättesaadav.

Nõukogude Liit omakorda kasutas paljusid kanaleid oma propaganda levitamiseks nii kodu- kui ka välismaal. Lastele mõeldud multifilm „Võõras hääl” hoiatab läänemaailmast lähtuvate ohtlike mõjude eest. Filmi peategelane on välismaalt koju tagasi lennanud edev ja ennasttäis harakas, kes peab end teistest paremaks. Teised metsas elutsevad linnud näitavad harakale kiiresti koha kätte.

EUROOPA AJALOO MAJA

<https://www.youtube.com/watch?v=NXY2DD8Y8D8>

Allikas: WarWorldMovies, YouTube

Pärast filmiklippide vaatamist arutage õpilastega, mil viisil annab filmisõnum kaudsemas vormis teavet külma sõjaga seotud asjaolude kohta. Eelkõige mõelge sellele, kui paranoiliselt kaks vastandlikku leeri teineteisesse suhtusid ja kui innukalt kumbki teise eksimustele ja nurjumistele osutas.

Jätkuharjutuse tarbeks jagage õpilastele välja õppematerjal 9 – kunstnik Juraj Meliši (sünd 1942) foto „Autoportree Mõttega”. Meliši 1980. aastal Tšehhoslovakkias loodud fototeos on näide kunsti vahendite provotseerivast ja nutikast kasutamisest näitamaks totalitaarse režiimi püüet inimese mõtteid kontrollida, teisalt sümboliseerib pilt aga seda, et üksikisiku mõtted ja ideed võivad lõppkokkuvõttes vabaduse tuua. Paluge õpilastel endil valmistada Meliši teose eeskujul fotomontaaže mõtte- ja sõnavabaduse teemal.

Klassitöö 3: Mõttevahetuse tsensuur

Turkish president takes to Twitter to criticise ban on social media site

http://www.dailymotion.com/video/x1iqmge_turkish-president-takes-to-twitter-to-criticise-ban-on-social-media-site_news

Allikas: Euronews

EUROOPA AJALOO MAJA

2014. aastal kritiseeris Türgi president Abdullah Gül peaminister Recep Tayyip Erdoğan, kes oli üritanud keelu alla panna mitu sotsiaalmeedia saiti, nagu Facebook ja Twitter, ja sellega vallandanud suure pahameeletormi Türgi kodanike ja välisvaatlejate seas. Erdoğan leidis, et inimesed kasutavad internetti tema positsiooni õõnestamiseks valitsuses, avaldades tema kohta väärinfot, Erdoğan on opponendid väitsid aga, et nemad teavitavad Türgi ühiskonda tema halvast tööst valitsusjuhina.

Vaadake videoklippi ja arutage õpilastega järgmisi küsimusi:

- Mil viisil kasutavad poliitikud internetti ja sotsiaalmeedia saite oma huvides?
- Kuidas saaks internet poliitikutelt vastutust nõuda ja tagada avaliku kontrolli poliitikute tegude üle?
- Kas poliitikele tohib üldse mingitel tingimustel anda õiguse üldkasutatavat teavet tsenseerida?

Vastukaaluks sellele tänapäeva Türgist võetud näitele jagage õpilastele välja õppematerjal 10, milles on kaks ajaloolist näidet riikliku tsensuuri toimimise kohta, üks demokraatia ja teine totalitarismi tingimustes. Õppematerjal näitab Prantsusmaa valitsuse poolt 1954.–1962. aasta Alžeeria iseseisvussõja ajal rakendatud ajalehtede tsensuuri ning kommunistliku Poola tsensuuri oma kodanike kirjavahetuse üle 1980. aastatel.

